

УДК 343.13(477)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.31>

**Шестопалов Роман Миколайович,**

кандидат юридичних наук, доцент,

прокурор відділу нагляду за додержанням законів регіональним органом безпеки

Дніпропетровської обласної прокуратури

ORCID ID: 0000-0003-1460-2355

## **ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

### **CLOSURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN CONNECTION WITH THE EXPIRATION OF THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION**

*Стаття присвячена вивченню дискусійних питань обчислення і перебігу строків досудового розслідування, дослідженню правової природи приводів і підстав, умов та інших обставин, необхідних для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування.*

*На підставі аналізу судової та іншої правозастосовної практики здійснено диференціацію строків досудового розслідування, підстав для закриття кримінальних проваджень у зв'язку із їх закінченням, а також розмежовано самі кримінальні провадження залежно від застосовування правових режимів закінчення у них досудового розслідування через сплив строку досудового розслідування.*

*Висловлено авторську позицію щодо недосконалої юридичної техніки норм Кримінального процесуального Кодексу, які визначають обставини для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, а також висвітлено проблемні аспекти щодо заповнення прогалів організаційного та процесуального характеру цих питань прикладами судових прецедентів, та можливістю їх релевантного використання.*

*У зв'язку з чим запропоновано внесення конкретних змін до чинного Кримінального процесуального Кодексу задля логічного упорядкування обрахунку строків досудового розслідування, правових меж їх перебігу, поліпшення правових підстав для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування. Обґрунтовано необхідність таких змін для приведення положень процесуального законодавства до потреб практики та запоруки досягнення завдань кримінального провадження, забезпечення принципу невідворотності покарання і наближення досудового розслідування до європейських стандартів.*

**Ключові слова:** кримінальне провадження, відомості про кримінальне правопорушення, закриття кримінального провадження, строки досудового розслідування, закінчення строку, обрахування строку, повідомлення про підозру.

*The article is devoted to the study of controversial issues of calculation and the course of pre-trial investigation periods, to the study of the legal nature of reasons and grounds, conditions and other circumstances necessary for the closure of criminal proceedings in connection with the expiration of the pre-trial investigation period.*

*Based on the analysis of judicial and other law-enforcement practices, differentiation of pre-trial investigation terms, grounds for closing criminal proceedings in connection with their termination, as well as delimitation of criminal proceedings themselves depending on the application of legal regimes of the end of pre-trial investigation due to the expiration of the pre-trial investigation period have been carried out.*

*The author's position is expressed regarding the imperfect legal technique of the norms of the Criminal Procedure Code, which determine the circumstances for closing criminal proceedings in connection with the expiration of the period of pre-trial investigation, and also highlighted the problematic aspects of filling the gaps of the organizational and procedural nature of these issues with examples of court precedents, and the possibility of their relevant use.*

*In connection with this, it is proposed to make specific changes to the current Criminal Procedure Code in order to logically organize the calculation of pre-trial investigation periods, the legal limits of their course, to improve the legal grounds for closing criminal proceedings in connection with the expiration of the pre-trial investigation period. The need for such changes is substantiated in order to bring the provisions of procedural legislation to the needs of practice and guarantee the achievement of the objectives of criminal proceedings, ensuring the principle of inevitability of punishment and bringing the pre-trial investigation closer to European standards.*

**Key words:** criminal proceedings, information about a criminal offense, closure of criminal proceedings, terms of pre-trial investigation, expiry of the term, calculation of the term, notice of suspicion.

**Постановка проблеми.** Кримінальне процесуальне законодавство у якості одного із завдань кримінального провадження передбачає необхідність застосування до кожного його учасника належної правової процедури. Це кореспондується із положенням ст.ст. 7, 28 КПК, якими визначено, що зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати загальній zasadі розумності строків, яка передбачає, що кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження було закрито. Зміни до КПК, введені Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», фактично започаткували два варіанти перебігу строків досудового розслідування: щодо «фактових» кримінальних проваджень (у яких жодній особі не було повідомлено про підозру) і щодо «проваджень з особою» (у яких мало місце повідомлення про підозру). Це, в свою чергу, спричинило плутанину в судовій та іншій правозастосовній практиці.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематику обчислення і перебігу строків досудового розслідування, а також визначення правових приводів і підстав для закриття кримінального провадження у зв'язку із їх закінченням в сучасній юриспруденції досліджували в переважній більшості не стільки науковці, як вчені-практики та представники правозахисних організацій. Зокрема, вказані питання висвітлювали П. Демчук, О. Карнага, К. Кольчинська, В. Михайленко, Т. Поповська, А. Приходько, І. Тітко, В. Ткаченко, С. Ханін, О. Штогрин та ін. Особливу зацікавленість предметом цього дослідження саме представниками правозастосування можна пояснити не лише складністю його сприйняття науковцями без практичного досвіду, а й надзвичайною практичною затребуваністю, постійним виникненням тактичних і технічних питань з цього приводу в правозастосовному процесі.

**Мета статті (постановка завдання).** В даній науковій роботі крізь призму правозастосовної та судової практики маємо за мету проаналізувати проблематику застосування п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, як підставу закриття кримінальних проваджень. Оскільки питання закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування щодо тяжких та особливо тяжких злочинів щодо життя і здоров'я особи (на які не розповсюджується правовий

режим п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК) є окремим предметом іншого нашого наукового дослідження, вказані обставини в цій роботі не досліджувалися і не є її предметом.

**Виклад основного матеріалу.** Дотримання розумних строків є однією із засад кримінального провадження, що відображає вимоги ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини. Згідно з п. 18 Рішення ЄСПЛ у справі «Вемхофф проти Німеччини» чітка мета положень п. 1 ст. 6 Конвенції у кримінальних справах полягає у забезпеченні того, щоб особи не перебували занадто довго під обвинуваченням та обвинувачення було чітким [1]. Аналогічну позицію ЄСПЛ висловив у п. 68 справи «Карт проти Туреччини», відповідно до якого право на розгляд справи впродовж розумного строку базується на необхідності гарантувати, що обвинуваченим не доведеться залишатись занадто довго у стані невизначеності щодо результатів кримінальних звинувачень проти них [2].

Аналіз прецедентного права ЄСПЛ свідчить також про можливу альтернативну «старту» відліку процесуальних строків у кримінально-правовій сфері. Зокрема, у п. 253 Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» вказано, що момент, з якого ст. 6 Конвенції починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від обставин справи. Провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає ЄСПЛ віддавати перевагу «сутнісній», а не «формальній» концепції «обвинувачення», про яке йдеться у п. 1 ст. 6 (п. 62 рішення ЄСПЛ від 18.01.2007 у справі «Шубінський проти Словенії») [3].

Утім, усталена методика правозастосування Європейської Конвенції з прав людини визначає, що «обчислення строку провадження у кримінальній справі розпочинається з моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у вчиненні злочину чи допиту її як підозрюваного (навіть допиту особи як свідка, якщо з протоколу допиту вбачається, що на момент допиту слідчий вже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину) залежно від того, яка із зазначених подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі» [4]. Вказана обставина знайшла своє відображення в численних правових висновках Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, у відповідності до яких із посиланням на вищевказані рішення ЄСПЛ, а також на п. 63 Рішення ЄСПЛ у справі «Іванов проти України»

період, який має прийматися до уваги, повинен відраховуватися саме з порушення кримінальної справи проти особи (пункт 63). В інтерпретації ж чинного КПК цей період необхідно відраховувати з дня притягнення до кримінальної відповідальності як стадії кримінального провадження, яка, згідно з пунктом 14 частини 1 статті 3 КПК, починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [5, 6].

Не ставлячи під сумнів законність і обґрунтованість правових висновків Верховного Суду із посиланням на п. 63 Рішення ЄСПЛ у справі «Іванов проти України» зауважимо, що така правова позиція стосовно початку відліку провадження дещо суперечить положенню, викладеному в п. 253 Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», де перші майже в імперативному форматі стандартизують «старт такого відліку», а друге – вказує на індивідуальність і специфіку обставин кожної справи. При цьому, слідча дія «допит свідка» (за умови, якщо з протоколу вбачається, що на момент його проведення слідчий вже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину), вказуватиме не лише на визнання цього доказу недопустимим, а й вступає в процесуальне протистояння із слідчою дією «допитом підозрюваного» з огляду на різний обсяг процесуальних прав і обов'язків діаметрально протилежних учасників кримінального провадження.

Вказані суперечності в прецедентному праві Європейської правозахисної Феміди знайшли своє відображення також у вітчизняній плутанині щодо обчислення процесуальних строків досудового розслідування.

Крім того, саме цим законодавчим нововведенням (із подальшими змінами) процесуальні строки досудового розслідування диференційовано на: 1) строки з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру (п. 1, 2 ч. 2 ст. 219 КПК (дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину) 2) строк, необхідний для закінчення досудового розслідування, з дня повідомлення особі про підозру (ч. 3 ст. 219 КПК).

Одночасно вказаним Законом з метою забезпечення дотримання строків досудового розслідування ч. 1 ст. 284 КПК доповнено п. 10, згідно з яким кримінальне провадження закривається в разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 цього Кодексу, крім випадку

повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи (абз. 1). Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру (абз. 2) [7].

Тобто, поява строку досудового розслідування у провадженнях «без особи» мала наслідком введення процесуальних «санкцій» для сторони обвинувачення у вигляді обов'язкової підстави для закриття кримінального провадження через вплив передбаченого кримінальним процесуальним законом строку досудового розслідування.

Законодавчі зміни до чинного КПК, які вступили в дію з цим Законом, не лише започаткували «подвійне» обрахування строків досудового розслідування, а й де-факто диференціювали самі кримінальні провадження на ті, що були розпочаті до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017, та ті – що після. Вказане, в свою чергу, також породило процесуальні суперечки щодо обчислення строків слідства та порядку їх продовження у кримінальних провадженнях, відомості про вчинення кримінальних правопорушень у яких внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань до 16.03.2018, та тих, що були розпочаті після цієї дати.

Це обумовлено тим, що п. 4 §2 «Прикінцевих положень» розділу 4 Закону передбачено, що підпункти 11-27, 45 пункту 7 §1 цього розділу вводяться в дію через три місяці після набрання чинності цим Законом, не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін [8]. Зауважимо, що з точки зору юридичної техніки прогалиною є те, що положення про порядок набрання чинності таких змін до самого КПК не вносились і залишились лише в самому законі, який втілює до цього кодексу відповідні нововведення.

Зміни в ст. 219 КПК України, якими започатковано 12 та 18 місячний строки досудового розслідування, у цій частині вказаного параграфу даного розділу означеного Закону визначено підпунктом 14, що в імперативній формі передбачає неможливість застосування положень ст. 219 КПК в редакції Закону України «Про вне-

сення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 до кримінальних проваджень, розпочатих до таких змін.

Крім того, п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК як підстава для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування набула чинності на підставі того ж самого вищевказаного Закону України, що апіорі унеможливило розповсюдження цієї норми на кримінальні провадження, розпочаті до набуття її чинності.

Переважна більшість адвокатського середовища схвально прийнявши зміни до пунктів 1, 2 ч. 2 ст. 219 КПК України щодо закріплення порядку обрахунку строку досудового розслідування з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань зазначали про «кінець епохи безкінченних строків», а сама ідея цих правок очевидно полягала у законодавчому закріпленні забезпечення розумних строків досудового розслідування, їх наближення до стандартів ЄСПЛ тощо.

Утім, на наш погляд, в сучасних реаліях ця норма є найбільш легітимним способом уникнути кримінальної відповідальності до (і без) набуття особою статусу підозрюваного (її перебування на невідконтрольній території або за кордоном, чи в бойових діях, що унеможливило фізичну та безпосередню її явку до слідчого для отримання письмового повідомлення про підозру).

На практиці з'явилась купа спірних ситуацій щодо порядку обрахунку у диференційованих з 16.03.2018 кримінальних провадженнях строку досудового розслідування, порядку його продовження та наявності/відсутності правових підстав для закриття кримінального провадження згідно з абз. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України у разі, якщо строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру. Передусім це стосується об'єднаних і виділених кримінальних проваджень, у яких сторона обвинувачення задля упередження «з'їдання» строків розслідування приєднувала кримінальні провадження, розпочаті після набуття чинності Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017, до кримінальних проваджень, відомості про кримінальні правопорушення щодо яких внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань до 15.03.2018.

Навіть судова практика з цього приводу має певні суперечності, а один правовий висновок Верховного Суду може цілком суперечити іншому.

Так, згідно з правовим висновком, викладеним в Постанові Верховного Суду від 31.10.2022 у справі № 753/12578/19, загальні положення КПК не містять підґрунтя до встановлення всупереч приписам ст. 5 КПК окремих правових режимів щодо вирішення питання про продовження строків досудового розслідування, якщо такі відносини виникли з моменту введення в дію Закону № 2147-VIII. Порядок і підстави проведення процесуальної дії і прийняття процесуального рішення визначаються положеннями КПК, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення, а не датою внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР [9].

Із вказаного практичного досвіду маємо констатувати, що саме цим судовим прецедентом часто-густо маніпулює сторона захисту у якості аргументу наявності підстав для застосування п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України щодо закриття кримінального провадження.

Іншим, не менш популярним для обґрунтування позиції захисту щодо законності закриття кримінального провадження на цій підставі є Постанова Верховного Суду від 12.09.2022 у справі № 287/1490/20 [10].

З метою недопущення процесуальних непорозумінь та упередження подібних маніпуляцій вважаємо за необхідне вказати про недопустимість використання учасниками кримінального провадження і судом вирваних із контексту судового рішення фраз, довільно трактованих на свій розсуд та в особистих інтересах.

Правовий висновок, викладений в Постанові Верховного Суду від 12.09.2022 (справа № 287/1490/20) стосувалася законності закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування саме з дня повідомлення особі про підозру і саме через те, що злочини, які були інкриміновані обвинуваченому та за якими прокурор звернувся до суду з обвинувальним актом, були розпочаті після 15.03.2018 (з дня повідомлення про підозру ОСОБА\_12, ОСОБА\_13 та ОСОБА\_11 до дня направлення обвинувального акта до суду закінчився строк досудового розслідування, визначений ч. 3 ст. 219 КПК, із чим погоджується й колегія суддів Верховного Суду); «досудове розслідування у цьому кримінальному провадженні повинно було бути закінчено 25 серпня 2020 року. Однак обвинувальний акт було надіслано до суду 27 серпня 2020 року та отримано судом 28 серпня 2020 року»; «відомості про кримінальні правопорушення, передбачені ч. 5 ст. 191, ч. 3

ст. 191, частинами 3, 4 ст. 358, ч. 2 ст. 366 КК, за якими прокурор звернувся з обвинувальним актом до суду, до ЄРДР внесені після набуття чинності Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII, яким внесені зміни до ч. 1 ст. 284 КПК, і останні введені в дію 15.03.2018» [10].

Постановою Верховного Суду від 31.10.2022 у справі №753/12578/19 констатовано законність закриття кримінального провадження через порушення порядку продовження строку досудового розслідування саме неналежним суб'єктом – керівником прокуратури, а не слідчим суддею, як того вимагали внесені до ст. 294 КПК зміни, введені в дію Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII.

Тобто, ці два судові прецеденти стосуються законності закриття кримінального провадження на підставі саме абз. 1 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України (а саме: пропуск передбаченого ч. 3 ст. 219 КПК України строку, необхідного для закінчення досудового розслідування з моменту повідомлення особі про підозру), і стосуються кримінальних правопорушень, відомості про вчинення яких були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань після 15.03.2018, і незалежно від того, що вони навіть були об'єднані із кримінальним провадженням, розпочатим до 16.03.2018.

Відсутність законних підстав для закриття кримінального провадження, розпочатого до 16.03.2018, згідно з п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК повністю узгоджується із правовою позицією Верховного Суду, викладеною в Постанові від 11.04.2023 у справі №201/3571/20, згідно якого: «18. Питання про застосовність Пункту 10 в обставинах цього провадження залежить від визначення, у який момент були внесені до ЄРДР відомості про правопорушення, за якими згодом ОСОБА\_8 було повідомлено про підозру і, зрештою, передано до суду обвинувальний акт»; «20. Пункт 4 §2 визначає, що вирішальне значення у питанні застосовності Пункту 10 є дата внесення «відомостей про правопорушення», яке стало предметом досудового розслідування у відповідному провадженні»; «39. Пункт 4 §2 чітко визначає дату, від якої залежить застосовність Пункту 10: якщо відомості про кримінальне правопорушення внесені до 16 березня 2018 року, Пункт 10 не застосовується; якщо такі відомості внесені починаючи з 16 березня 2018 року включно – застосовується» [11].

Звернімо увагу, що згідно з Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого Наказом Генерального прокурора №298 від 30.06.2020,

за умови об'єднання матеріалів декількох досудових розслідувань утворюється об'єднане кримінальне провадження, якому присвоюється номер того провадження, що було розпочато раніше [12]. Варто враховувати, що об'єднане кримінальне провадження може складатись з кількох кримінальних правопорушень, у тому числі тих, відомості про вчинення яких були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань як до 16.03.2018, так і після. І саме для кожного правопорушення, як складового елементу кримінального провадження, а не до всього кримінального провадження в цілому, має застосовуватись різний правовий режим. Тому в залежності від дати початку саме кримінального правопорушення має вирішуватись наявність/відсутність підстав для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК з конкретних обставин, зазначених в абз. 1 чи абз. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

**Висновки.** Отже, ключовим для з'ясування підстав для закриття кримінального провадження на підставі абз. 1 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК є: дата внесення до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення (а не дата початку кримінального провадження в разі об'єднання декількох кримінальних правопорушень в одне); дата повідомлення особі про підозру про вчинення кримінального правопорушення (як початок відліку процесуального строку, протягом якого має бути досудове розслідування закінчено), дата надходження обвинувального акта, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності чи застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до канцелярії суду (в межах строків, визначених кримінальним процесуальним законом з дня повідомлення особі про підозру).

Для закриття кримінального провадження згідно з абз. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, вважаємо, необхідними обставинами є дата розпочатого кримінального правопорушення та відсутність повідомлення жодній особі про підозру у його вчиненні.

Умовами для закриття кримінального провадження на підставі абз. 1 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК є: 1) пропуск стороною обвинувачення визначеного ч. 3 ст. 219 КПК строку, необхідного для закінчення досудового розслідування з дня повідомлення особі про підозру; 2) пропуск стороною обвинувачення визначеного ч. 3 ст. 219 КПК строку надходження до канцелярії суду обвинувального акта, клопотання про звільнення від



11. Постанова Верховного Суду від 11.04.2023 у справі №201/3571/20 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110339375&red=1000031353eccd6c539daa95347c3758ec6aad&d=5> (дата звернення 24.07.2023).

12. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого Наказом Генерального прокурора №298 від 30.06.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення 24.07.2023).